

મહાકાળનું પ્રતિભાઓને આમંત્રણ

— શ્રીરામ શર્મા આથાર્ય

મહાકાળનું પ્રતિભાઓને

આમંત્રણા

લેખક :

પં. શ્રીરામ શર્મા આચાર્ય

પ્રકાશક :

યુગ નિર્માણ યોજના વિસ્તાર ટ્રસ્ટ
ગાયત્રી તપોભૂમિ, મધુરા.

ફોન : (૦૫૬૫) ૨૫૩૦૧૨૮, ૨૫૩૦૩૮૮

મોબાઇલ ૦૯૮૨૭૦૮૬૨૮૭, ૦૯૮૨૭૦૮૬૨૮૮

ફેક્સ : (૦૫૬૫) ૨૫૩૦૨૦૦

પ્રાપ્તિ સ્થાન :

શાખા અમદાવાદ
ગાયત્રી જ્ઞાનપીઠ, પાદીદાર સોસાઈટી,
જૂના વાડજ, અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૯૩
ફોન : ૦૭૯-૨૭૫૫૭૨૫૨

૨૦૧૦

કિલો રૂ. ૬.૦૦

અનુકમણિકા

અ.નં.	પ્રકરણ	પા.નં.
૧. સૌથી મોટી સિદ્ધિ - પ્રતિભા	૩	
૨. પ્રતિભાથી વધીને બીજી કોઈ સમર્થતા છે જ નહીં	૬	
૩. પરિષ્કૃત (સ્વચ્છ) પ્રતિભા- એક દૈવી સહાય- વરદાન	૧૨	
૪. પ્રચંડ મનોબળનું 'પ્રતિભા' માં પરિવર્તન	૧૭	
૫. આગળ વધો અને લક્ષ્ય સુધી પહોંચો	૨૪	

સૌથી મોટી સિદ્ધિ-પ્રતિભા

મનુષ્યે જગતનાં બધા પ્રાણીઓની સરખામણીમાં આગળ પડતું સ્થાન મેળવ્યું છે. શરીરની રચના અને માનસિક-મગજની વિશેષ લાક્ષણિકતાને કારણે જગતના સમગ્ર પ્રાણીઓની સરખામણીમાં તેને પોતાને ફક્ત સશક્ત, ઉન્નત, સિદ્ધ જ નથી કર્યો પણ તે એવી સંભાવનાઓ પણ સાથે લઈ આવ્યો છે જેના સહારે પોતાના સમુદાયને, પોતાના સમગ્ર વાતાવરણને તેમજ અવિષ્યને પણ સુંદર બનાવી શકે. આ વિશેષતા મહેનતથી વધારે ઉપયોગી બનાવી શકાય છે. રસ્તે ચાલતાં કોઈ ગલીમાં પડેલી નથી મળતી. આ દિવ્ય વિભૂતિને પ્રતિભા કહે છે. જે તેને મેળવે છે તે સાચા અર્થમાં મુખ્ય-વિશિષ્ટ કહેવાવાના અવિકારી બને છે, નહીંતર બધા પ્રાણી તો સમુદાયમાં એક અવળી પરિસ્થિતિ બનાવીને કોઈ રીતે જીવન પસાર કરે છે.

મનુષ્ય ગીલોડીની માફક ઝાડ ઉપર નથી ચઢી શકતો. વાંદરાની માફક કુદકા નથી મારી શકતો. બળદ જેટલો ભાર ખેંચી શકતો નથી. દોડવામાં તે ચિત્તાની બરોબરી તો શું કરે, સસ્લાનાં પેંગડામાં ‘પગ’ પણ ન મૂકી શકે. પક્ષીઓની માફક આકાશમાં ઉડવાનું તેનાથી સંભવ નથી અને ન માછલીઓની માફક પાણીમાં દૂબકીઓ મારી શકે છે. અનેક વાતોમાં તે બીજા પ્રાણીની સરખામણીમાં ખૂબ જ પાછળ છે, પરંતુ વિશેષતારૂપે મળેલ ચતુરતા, કુશળતાના સહારે તે બધાને કાબૂમાં રાખે છે અને પોતાને શ્રેષ્ઠ સિદ્ધ કરે છે.

વ્યાવહારિક જીવનમાં મનુષ્ય બીજા પ્રાણીઓની સરખામણીમાં અનેક દસ્તિએ કેટલોય આગળ છે, તે તેનું ભાંગ્ય છે. મોટાભાગના મનુષ્યોને બીજા પ્રાણીઓની સરખામણીમાં વધારે સુવિધા મેળવીને જીવન પસાર કરતા જોઈ શકાય છે. આટલું હોવાછતાં સંભાવના એ પણ છે કે તે આ ઉપલબ્ધિઓની

સરખામણીમાં તેથી પણ વધારે સમર્થતા અને મહત્વ મેળવી શકે. પણ શરત એટલી જ કે તે વિકાસ માટે જાતે જ વધારાના પ્રયત્નો કરે. ઉણપોને પૂરી કરે અને જેની ખૂબ જ જરૂરિયાત છે તેને મેળવવા-કમાવવા માટે વધારે જગૃતતાપૂર્વક વધારે તત્પરતા તેમજ તન્મયતા રાખે. પોતાના પુરુષાર્થને એ સ્તરનો સિદ્ધ કરે કે તે ફક્ત દૈવી દ્યાના આધારે જ ઉન્મુક્ત બનીને નથી રહેતો, પણ તેનો જાતનો પુરુષાર્થ પણ યોગ્ય માત્રામાં સામેલ થયો છે. એ પ્રતિભા જ છે જેના બજે તે બીજાઓની સરખામણીમાં વધારે સુસંસ્કૃત અને વિકસિત થાય છે. મરણવાઓ ઊંડી દૂબકી લગાવીને મોતી વીણે છે. હીરા શોધવાવાળા ખાણનો ખૂણો ખૂણો શોધી વળે છે. પ્રતિભાને મેળવવા માટે પણ તેનાથી ઓછા પ્રયત્નો દ્વારા કામ બનતું નથી.

પ્રતિભા એક દૈવી સ્તરની વિદ્યુત ચેતના છે, જે મનુષ્યના વ્યક્તિત્વ અને કર્તવ્યમાં અસાધારણ સ્તરની વિશેષતાઓ ભરી દે છે. તેના અધારે વધારાની સફળતાઓ આશ્રયજનક પ્રમાણમાં મળી જાય છે. સાથોસાથ બીજું એટલું જોડાય છે કે પોતાના માટે અસાધારણ શ્રેય, સન્માન અને બીજાઓ માટે વિકાસના માર્ગ ઉપર લઈ જનારું માર્ગદર્શન પણ આપી શકે. નાવિકની માફક પોતાની નાવને ચલાવીને પોતે તો પાર ઉત્તરે અને તેના ઉપર બેસાડીને બીજાઓને પણ પાર ઉતારવાની શ્રેષ્ઠતા મેળવી શકે. પડેલાઓને ઊભા કરવા, દૂબેલાઓને ઉગારવા અને ગમે તે રીતે સમય પસાર કરનારને વિકાસની ઉચ્ચાઈ સુધી ઉછાળવા સમર્થ બની શકે.

પ્રતિભાશાળી લોકોને અસાધારણ કહે છે. વિશિષ્ટ અને વરિષ્ઠ પણ કહી શકાય. સાધારણ લોકોને તો જિંદગીના દિવસો પૂરા કરવામાં જ જે દોડધામ કરવી પડે છે, જંઝટોને દૂર કરવાની અને જીવન જરૂરિયાતના સાધનો મેળવવાની જરૂર પડે છે, તેને જ જેમતેમ કરીને પૂરાં કરે છે. પશુ-પક્ષીઓ અને પતંગથી પણ એટલો જ પુરુષાર્થ થઈ શકે છે. અને એટલો જ સારો મોકો મળી શકે છે, પરંતુ પ્રતિભા સંપન્ન લોકોની તો વાત જ અલગ છે. તે

તારાઓની વચ્ચે ચંદ્રમાની માફક ચમકે છે. તેની ચાંદની બધેજ શાંતિ અને શીતળતા વિભેરે છે. તે પોતે સુંદર લાગે છે અને પોતાની છત્ર-છાયામાં આવનારને પડા શોભા અને સુંદરતાથી જગમગાવી દે છે. પ્રતિભા સંપન્ન લોકોને ઉગતો સૂર્ય પડા કહી શકાય છે, જેના દર્શન થતાં જ બધે જ ચેતનાનું એક નવું વાતાવરણ બની જાય છે. તે ગરમી અને તેજનું ઉદ્ગમસ્થાન હોય છે જ, પોતાના કિરણોનો પ્રભાવ જ્યાં સુધી પહોંચાડી શકે છે ત્યાં પણ ધણું વિકસાવતા અને પ્રસરાવતા રહે છે. સાચું તો એ છે કે નર-વાનરને શક્તિશાળી બનાવવાનું શ્રેય પ્રતિભાનું જ છે. પ્રતિભા જ શરીરમાં ઓજસ્વિતા, મનમાં તેજસ્વિતા અને અંતકરણમાં વિભૂતિ પૂર્ણ વર્યસ્વના સ્વરૂપે જોવા મળે છે. મનુષ્યની પોતાની ખાસ વિશેષતાનો પરમ પુરુષાર્થ આ જ છે. જે આનાથી વંચિત રહે છે તેને માર્ગ શોધવાનો અવસર નથી મળતો. ફક્ત આંધળા ઘેટાઓની માફક જેની-તેની પાછળ ચાલીને જ્યાં ભાગ્ય પહોંચાડે ત્યાં જઈ એવો વ્યક્તિ પરાવલંબી જીવન જીવે છે. મુશ્કેલીના સમયે તે ફક્ત ગભરામજા અનુભવે છે અને આંસુ વહાવતો રહે છે.

સંસાર અસંખ્ય પછીત લોકોથી ભર્યો પડ્યો છે. તેનકામી જીંદગી જીવે છે અને ભૂષ્યા-નાગા, તિરસ્કૃત-ઉપેક્ષિત રહીને ગમેતે રીતે પોતાના જીંદગીના દિવસો પૂરા કરતા હોય છે. અંગત સમર્થતાનો અભાવ જોઈને તેની ઉપર ધર્ષી વિપત્તિઓ અને પ્રતિવાદીતાના ઘણા હુમલા થાય છે. ખરાબ વ્યસન, દૂર્બળ મનોભૂમિવાળા ઉપર જ સવાર થાય છે, અને તેને આમતેમ ખેંચતા-ધેસેડતા ફરે છે. આવા માથે પડેલા લોકો પોતાના માટે, સાથીઓ માટે, સહયોગ્યિયો માટે અને સમગ્ર સમાજ માટે એક સમસ્યા બની રહે છે. તેમનું જોર જોઈને અત્યાચારી પોતાના પંજા ફેલાવે છે, દાંત કકડાવે છે અને ખડ્યંત્ર બનાવે છે. પ્રતિભારહિત લોકો ધરતી ઉપર લદાયેલા ભાર જેવા જ પ્રતિત થાય છે. તેઓ બીજાની શું સહાય કરે પોતાની જાતને જ અહંકાર મરેલાની માફક બીજા ઉપર ભાર બનવાના મોકા શોધતા ફરે છે. ૧૧૧.

સંસાર પહેલાંથી આવો ન હતો કે આજે સુંદર, સુસજ્જિત અને સંસ્કારી, વિકસિત દેખાય છે. આદિકાળનો મનુષ્ય પણ આદિવાસી માનવોની માફક નાગો-ભૂષ્યો ફરતો હતો. ઋતુના પ્રભાવથી મુશ્કેલીથી બચી શકતો હતો. જીવતા રહેવું અને પેટ ભરવું જ તેના માટે મુખ્ય સમસ્યા હતી અને તેટલું પૂર્ણ થવાથી તે રાહતનો શ્યાસ લેતો. સંસાર તારે ક્યાં આટલો સુંદર હતો? અહીં ખાડા, ખાઈઓ, ટીબા, ખરાબો, ગાઢ જંગલ, વન અને અનગઢ જીવજંતુ જ બધે દેખાતાં હતાં. આહાર, જળ અને રહેઠાણ સુધીની વ્યવસ્થા ન હતી પછી બીજા સાધનોનું ઉત્પાદન અને ઉપયોગ થવાની વાત જ ક્યાં કરવાની હોય?

આજે હજારો ખરીદીનાં બજારો, ઉદ્યોગ, વ્યવસાય, વિજ્ઞાનની શોધખોળો, સુવિધાઓ, સાધનો, અસ્ત્ર-શસ્ત્ર, સુશોભન-શોભા, શિક્ષણ અને સંપત્તિથી ભરેલો સમાજ આપમેળે જ બન્યો નથી. તેણે મનુષ્યની પ્રતિભાને વિકસાવવાની સાથોસાથ પોતાના કલેવરનો પણ વિસ્તાર કર્યો છે. શ્રેય મનુષ્યને અપાય છે. પણ ખરેખર દુનિયા જાણે છે કે ત્યાં આ બધી સંપત્તિ અને બુદ્ધિમત્તાની જ રમત છે. આનાથી બે ડગલા વધારે આગળ વધવામાં આવે તો સર્વતોમુખી પ્રગતિનો આધાર એક જ જોઈ શકાય છે-'પ્રતિભા-પરિષ્કૃત પ્રતિભા'. તેની ઉણપથી અસ્તિત્વ જીવતી લાશથી વધીને કશું જ ન હોય.

સંપત્તિનું અત્યારના દિવસોમાં ખૂબ જ મહત્વ આંકવામાં આવે છે, ત્યારબાદ સમર્થતા, બુદ્ધિમત્તા વગેરેની ગણતરી થાય છે. પણ તેથી વધારે ઊંચાઈ તરફ નજર દોડાવવામાં આવે તો દાર્શનિકો, શાસકો, કલાકારો, વૈજ્ઞાનિકો, નિર્માતાઓ તેમજ જાગૃત લોકોમાં ફક્ત વિકસિત પ્રતિભાનો જ ચમત્કાર દેખાય છે. તેનું નામ સાહસિકતા છે. દૂરદર્શિતા, વિવેકશીલતા સ્વરૂપે તેને જાણી શકાય છે. જો કોઈને વિશિષ્ટતા કે વરિષ્ટતાનો શ્રેય મળેલો હોય તો સમજવું જોઈએ કે આ તેની વિકસિત પ્રતિભાનો જ ચમત્કાર છે. તેની પ્રાપ્તિ સાચા અર્થ માં તે વૈભવ સમજવામાં આવે છે જેને મેળવીને ગૌરવ

અને ગર્વનો અનુભવ કરી શકાય છે. વિક્રિત યાચક ન રહીને દાનવીર બની જાય છે. આ છે તે ક્ષમતા જે અસ્ત્ર-શસ્ત્રોની રજાનીતિનું નિર્માણ કરે છે અને મોટા-મોટા બળવાનોને પડા જમીન ઉપર સુવડાયી શકે છે. બધે જ શક્તિની પૂજા થાય છે, પણ જો તેનો મૂલ્યવાન ભાગ શોધવામાં આવે તો તેને પ્રતિભા સિવાય બીજું જોઈ નામ ન આપી શકાય. વિજ્ઞાન તેનો અનુયાયી છે, સંપત્તિ તેનું જ ફળ છે. શ્રેય અને સંભાનને તે જ ગમે ત્યાંથી પોતાની સાથે ઘસેડી લાવે છે. ગૌરવગાથા તેની ગાવામાં આવે છે. અનુકરણીય અને અભિનંદનીય આ વિભૂતિના ધનવાન લોકોમાં થોડુંક જ હોય છે.

દૂરદર્શિતા, સાહસિકતા અને નીતિ-નિર્ઝાનો સમન્વય પ્રતિભા સ્વરૂપે જોવા મળે છે. ઓજસ્, તેજસ્ અને વર્યસ્ તેના નામ છે. દૂધ ગરમ કરવાથી મલાઈ તરીને ઉપર આવે છે. જીવનની સાથે જોડાયેલા મહત્વપૂર્ણ પ્રસંગોને પૂર્ણ કરવાનો જ્યારે મોકો આવે છે તો પ્રતિભા જ મુખ્ય સહયોગીની ભૂમિકા નિભાવતી જોઈ શકાય છે.

સફળતાઓમાં, ઉપલબ્ધિઓમાં અનેક વિશેષતાઓના યોગદાનની ગણતરી થાય છે, પડા જો તેને એકઠી કરી એક જ શબ્દમાં કેન્દ્રિત કરવામાં આવે તો તે પ્રતિભા કહેવા માત્રથી કામ બની જશે. વધારે ખુલાસો કરવો હોય તો તેને પોતાને, બીજાને, સંસારને અને વાતાવરણને પ્રભાવિત કરવાવાળી સજ્જવ શક્તિ વરસાદ પડા કરી શકાય છે.

બીજું ઉપલબ્ધિઓનું પોત-પોતાનું મહત્વ છે. તેને મેળવવાવાળા ગૌરવાન્વિત પડા થાય છે અને બીજાઓને પડા ચમત્કૃત કરે છે. પડા યાદ રાખવા જેવી વાત તો એ છે કે જો વિકસિત પ્રતિભાની ઉણાપ હોય તો હંમેશા તેનો દુરૂપયોગ જ થાય છે. દુરૂપયોગથી અમૃત પડા જેર બની જવાની વાત ઉપજાવી કાઢેલ નથી. શરીર બળથી સુખી માણસોને દુઃખી, આંતકવાઈ, અત્યાચારી, આકમણકારી, અપરાધી સ્વરૂપે તે ઉપલબ્ધિનો દુરુપયોગ કરતા અને પોતાના સહિત બધાઓને સંકટમાં ધકેલતા જોઈ શકાય છે. સંપત્તિ

મેળવવાવાળા તેનો સાચો ઉપયોગ ન કરી શકવાને કારણે વિલાસ, વસન, નકામો અપવ્યય, વિગ્રહ ઊભો કરનાર અહંકાર-પ્રદર્શન વગેરેમાં ખર્ચ કરતા નજરે પડ્યા છે. અનિયજુનીય બ્યક્ટિઓ અને કાર્યોનો તેને સહયોગ મળી જવાથી અનર્થ અને અનર્થ જ સર્જય છે. વિકસિત શિક્ષાણ કે ચતુરતા એકથી એક ગ્રંથ રચે છે. એવા જાળાં રચે છે જેમાં ફસવાવાળાઓને માછીમારો અને શિકારીઓ સાથે મેળ થવાવાળાઓની જેમ ભાગને રોવું પડે છે. વધેલું સૌંદર્ય વ્યલિચારનો રસ્તો પકડે છે. મોટા સાહેબો, આંકિસરો, લાંચલેનાર, ખોટી કમાણીથી જે રીતે મોટા માણસ બને છે તેને જોઈ એ વિચારવું પડે છે કે જો આ લોકો પરિશ્રમથી પેટભરવાવાળા મજૂર હોત તો હજાર ઘણું સારું રહેત. પ્રતિભા જ છે જે વૈભવ જ નથી મેળવતી પણ તેના સદ્ગુરૂઓના ઉપર જ આધારિત છે.

પ્રતિભાથી વધીને બીજી કોઈ સમર્થતા છે જ નહીં.

આદર્શવાદી પ્રયોજન, સુનિયોજન, વ્યવસ્થ અને સાહસપૂર્વી પૂરુષાર્થ-પરાયણતાને જો મિલાવી દેવામાં આવે તો તે ગુલદસ્તાનું નામ પ્રતિભા આપવામાં કોઈ અતિશયોક્તિ નથી.

કહે છે કે સત્યમાં હજાર હાથીઓ જેટલી તાકાત હોય છે. સર્ચાઈ તો આ કથનમાં પણ હોય છે, પણ જો તેની સાથે પ્રતિભાપૂર્વી જાગૃતતા અને સાહસિકતા જોડી દેવામાં આવે તો સોનામાં સુગંધ ભળી જવા જેવી વાત થાય. ત્યારે તેને હજાર હાથીઓની સરખામણીએ લાખ ઐરાવતો જેવી શક્તિશાળી પણ કહી શકાય છે. તેને મનુષ્ય જીવનની સૌથી મોટી શક્તિસંપન્તા તેમજ સૌભાગ્યશાળી પણ કહી શકાય છે.

અંતકનું પ્રદર્શન, કોઈ પણ સારા ખોટા કામ માટે બીજાઓ ઉપર-

મહાકાળનું પ્રતિભાઓને આમંત્રણ

ચઢી બેસવા તેની પાસે પણ સારું ખોટું કામ કઠાવી લેવાનું, ડકુઓ જેવા દુઃસ્સાહસનું નામ પ્રતિભા નથી. જો એવું હોત તો બધાં આંતકવાઈઓ, અપરાધિઓને પ્રતિભાવાન કહેવામાં આવત જ્યારે તેમનું સીધું અને સરળ નામ દેત્ય કે રાક્ષસ છે. દાદાજીરી, આકમણનો વ્યવસાય પોતાની જગ્યાએ કામ કરતો તો જેવા મળે છે પણ તેના દ્વારા પીડિત લોકો શાપ જ આપતા હોય છે. દરેકના મનમાં તેમના માટે અશ્રદ્ધા જ નહીં, નકરત અને શત્રુતા પણ બને છે. ભલે વિરોધ સ્વરૂપે તેને કાર્યાન્વિત કરતાં ન થાય. સેરને સવાસેર મળે જ છે. ઈંટનો જવાબ પથ્થરથી મળે છે, ભલે તે કામને કોઈ મનુષ્ય દ્વારા પૂર્ણ કરવામાં આવે અથવા પ્રકૃતિ પોતાની પરંપરા મજબ ઉઠવાવાળા પરપોટાની હવા જાતે કાઢી નાખે.

જો વિરોધીને પ્રતિભાવાન સમજવામાં આવત, તો અત્યાર સુધી આ દુનિયા તેમના પેટમાં સમાઈ ગઈ હોત અને ભલમનસાઈને ચરિતાર્થ થવા માટે સ્થાન જ ન મળત. કાયા અને છાયા બંને જોવામાં એક સરખી જ દેખાય છે પણ તેમાં જમીન-આસમાન જેટલું અંતેર હોય છે. મુછ આમળવાવાળા, આંખા તરડવાવાળા અને ગુસ્સાનું પ્રદર્શન કરવાવાળાઓની ઉણાપ નથી. ઠગો અને ચાલબાજોના કરતૂતો જાહેરમાં બનતા હોય છે. આટલું હોવા છતાં તેમનો અંત બિલાડીના ટોપ જેવી વિડંબણા સાથે જ હોય છે. આમ તો અત્યારના સમયે કહેવાતા પ્રગતિશીલ એવા જ અનિચ્છનીય સાધનો અપનાવતા જોવામાં આવ્યા છે પણ તેમનું કાર્યક્ષેત્ર વિનાશ જ બનીને રહી જાય છે. કોઈ મહાત્વપૂર્ણ સર્જનાત્મક શ્રેષ્ઠતાનો પક્ષ લે તેવું પ્રગતિશીલ કામ તેનાથી થઈ શકતું નથી.

આ વિવેચના એટલા માટે કરવામાં આવી રહી છે કે જેને બોલચાલની ભાષામાં પ્રગતિશીલ કહેવામાં આવી રહી છે, તેની વાસ્તવિકતા સમજવામાં કોઈને બ્રમના રહી જાય, કોઈ આંતકને પ્રતિભા ન સમજું બેસે. તે તો શ્રેષ્ઠતાની સાથે સાહસિકતાનું નામ છે. તે જ્યાં પણ હોય છે ત્યાં કસ્તુરીની માફક સુગંધ આપે છે અને ચંદનની માફક નજીકના વાતાવરણને

પ્રભાવિત કરે છે.

ગાંધીજીની સલાહ તેમજ સમીપતાથી આવી પ્રતિભાઓ પ્રગટી, એકન્તિત થઈ અને કાર્યક્ષેત્રમાં ઉત્તરી કે જેથી બધાએ દેશના વાતાવરણમાં શૌર્યસાહસના પ્રાણ ફૂંક્યા. તેમના દ્વારા જે સમજાવવામાં આવ્યું તેની ચર્ચા લાંબા સમય સુધી થતી રહેશે. દેશની સ્વતંત્રતા જેવી ઉપલબ્ધિનો શ્રેય તે પરિવારને જાય છે જેને ગાંધીજીના વ્યક્તિત્વથી આગળ આવવાનો અવસર મળ્યો, તેમાં સાચે જ જાદુઈ શક્તિ હતી.

ઈંગ્લેન્ડના વડા પ્રધાન ચર્ચિલ ભારતના વાઈસરોયને સલાહ આપતા રહેતા કે તેઓ ગાંધીજીને પ્રત્યક્ષ મળવાનો મોકો ન આવવા દે. તેમના નજીક પહોંચ્યો, તે તેમના જાદુઈ પ્રભાવમાં ફસાઈને તેમનો બની જાય છે.

બુદ્ધને મારી નાંખવાનું ખડ્યંત્ર અંગુલિમાલ મહાન ડાકુએ બનાવ્યું. તે તલવાર કાઢી બુદ્ધની પાસે પહોંચ્યો અને આકમણ કરવા માટે તૈયાર જ હતો કે સામે પહોંચ્યતા-પહોંચ્યતા પાછી પાછી થઈ ગયો. તલવાર ફેંકી દીઘી અને પ્રાયશ્ચિત સ્વરૂપે તેણે ફક્ત ડાકુનો વ્યવસાય જ ન છોડ્યો પરંતુ બુદ્ધનો શિષ્ય બની બાકીનું જીવન ધર્મધારણ માટે સમર્પિત કર્યું.

આવું જ એક ખડ્યંત્ર આપ્રપાલી નામની વેશ્યા બનાવીને લાવી હતી. પણ સામે પહોંચ્યતાં-પહોંચ્યતાં તેની બનાવેલ જાળ તૂટી ગઈ અને ચરણો ઉપર પડીને બોલી પિતાજી મારા જેવા નરકના કીડાને કોઈપણ રીતે પાપમાંથી ઉગારી લો. બુદ્ધે તેના માથા ઉપર હાથ ફેરવ્યો અને કહ્યું કે, “તું આજથી સાચા અર્થમાં મારી બેટી છે. તારો જ નહીં સમગ્ર મનુષ્ય જતિના ઉદ્ઘારનો કાર્યક્રમ મારા વરદાનમાં લઈ જા.” બધા જાણો છે કે આપ્રપાલીના જીવનનો ઉત્તરાર્ધ કેવી રીતે લોકમંગળના કાર્યો માટે સમર્પિત થયો.

નારદ ક્યાંય વધારે સમય રોકાતા ન હતા, પણ થોડાકુઝ જ સંપર્ક અને સત્સંગથી ધ્યુવ, પ્રહલાદ, રત્નાકર વગેરે કેટલાયને કેટલી ઊંચાઈ સુધી ચઢવાનો અવસર મળ્યો.

વેદવ्यासनुં સાહિત્ય સર્જન પ્રખ્યાત છે. તેમની મદદ કરવા ગાડોશજી રાઈટરના રૂપમાં દોડ્યા હતા. ભગીરથનું પરમાર્થનું સાહસ ધરતી ઉપર ગંગા ઉતારવાનું હતુ. થોડી મુશ્કેલી નહી તો શિંગળાએ જટા વિખેરી તેમને સહકાર આપવા આવી ઉભા રહ્યા. વિશ્વામિત્રની જરૂરીયાત સમજને હરીશ્ચંદ્ર જેવાઓએ પોતાનું બલિદાન આપી દીધું. માતા ગાયત્રીનો સહયોગ તે મહા-જ્ઞાનીને જીવન પર્યત મળતો રહ્યો. પ્રસિદ્ધ છે કે તપસ્વિની અનસૂયાની આજ્ઞા પાળતાં ત્રણે દેવતાઓ તેનાં આંગણમાં બાળક બનીને રમતા રહેવાનું સૌભાગ્ય અને લાભ લેતા રહ્યા.

જાપાનના ગાંધી ‘કાગાવાએ’ તે દેશના પદ્ધાત સમુદ્ધાયને સભ્ય તેમજ સમર્થોની શ્રેષ્ઠીમાં લાવીને ઉભા કરી દીધાં.

મહામના માલવીયા, સ્વામિ શ્રદ્ધાનંદ, યોગી અરવિંદ, રાજા મહેન્દ્ર પ્રતાપ, રવિન્દ્રનાથ ટાગોરની સ્થાપેલ શિક્ષણ સંસ્થાઓએ કેટલીય ઉચ્ચ પ્રકારની પ્રતિભાઓનું નિર્માણ કરીને રાષ્ટ્રને સમર્પિત કરી. આ ઘટનાક્રમોને ભૂલાવી ન શકાય. વિવેકાનંદ, દયાનંદ વગેરે દ્વારા જે જનકલ્યાણના કામો બન્યા તેને અસાધારણ જ કહી શકાય. પ્રતિભાઓ હંમેશા આમ જ કાર્યક્રમ હાથમાં લે છે અને તેને પૂર્ણ કરે છે.

રજવાડાઓને ભારત-ગણતંત્રમાં ભેળવવાના હતા. થોડા રાજા સહમત થતા ન હતા અને પોતાની શક્તિનો પરિચય આપી તલવાર હલાવી રહ્યા હતા. સરદાર પટેલે કડક થઈને કહું, “આ તલવાર કરતાં તો મજૂરોના ઝાડુ વધારે શક્તિશાળી છે જે કંઈક કરી તો બતાવે છે.” રાજાઓએ પટેલ આગળ સમર્પિત થવું પડ્યું.

રાણા પ્રતાપ, છત્રપતિ શિવાજી, રાજા છત્રશાલ વગેરેના પરાક્રમ પ્રસિદ્ધ છે, જેઓ ઓછા સાધનો દ્વારા જે લડાઈઓ લડ્યા, તેને અસાધારણ પરાક્રમનું પ્રતીક જ માની શકાય છે. લક્ષ્મીબાઈએ તો મહિલાઓની એક સંપૂર્ણ સેના ઉભી કરી નાંખી હતી અને સમર્થ અંગ્રેજોના છક્કા છોડાવ્યા હતા.

ચાણક્યની આત્મકથા જેણે વાંચી છે તેઓ જાણો છે કે પરિસ્થિતિઓ કે સાધન નહીં પરંતુ મનોબળના આધારે શું નથી થઈ શકતું. શંકર દિગ્વિજ્યની ગાથા બતાવે છે કે માનવીય પ્રતિભા કેટલા સાધનો મેળવી શકે અને કેટલા મોટા કામ કરી શકે છે. પરશુરામે સમગ્ર આંતક ફેલાવનારાઓના માનસ કેવી રીતે પલટાવી નાંખ્યા હતા એ કોઈનાથી અજાણ નથી. કુમારજીવે એશિયાના એક મોટા ભાગને બૌદ્ધ ધર્મની અંદર લઈને થોડાક જ સમય માં ધાર્મિક ક્ષેત્રની મહાકાંતિ કરી દેખાડી હતી.

નેપોલિયન ભયંકર યુદ્ધમાં ફસાયો હતો. સાથે એક મિત્ર પણ હતો. સામે ગોળીઓ ચાલી રહી હતી. મિત્ર ગભરાવા લાગ્યો તો નેપોલિયને કહ્યું- “ડરીશ નહીં, તેવી ગોળી હજુ સુધી કોઈ ફેટરીમાં બની નથી જે મને મારી શકે” તે આટલા સંકટમાં ધેરાયેલો હોવા છતાં પણ ગભરાયા વગર ચાલ્યો ગયો અને એક જ હુંકારમાં સમગ્ર શત્રુસેનાને આશ્રયી અને અનુયાયી બનાવી લીધી. પ્રતિભા આવી જ હોય છે.

અમેરિકાના અભ્રાહમ લિંકન, જ્યોર્જ વોશિંગટન, ઈટાલીના ગૈરીબાલ્ડી વગેરેની ગાથાઓ પણ એવી જ છે, કે તે ખરાબ પરિસ્થિતિનો સામનો કરતા હોવા છતાં પણ બધા લોકોના માનસ ઉપર છવાઈ ગયા અને રાષ્ટ્રપતિ પદ સુધી પદ્ધોંચવામાં સક્ફળ થયા. લેનિન વિશે જે જાણો છે તેઓને ખબર હશે કે સાખ્યવાદના સૂત્રધાર રૂપે તેમણે શું નું શું કરીને દેખાડી દીધું.

વિનોબાભાવેનું ભૂદાન આંદોલન, જ્યાપ્રકાશ નારાયણની સમગ્ર કાંતિ સહજ રીતે ભૂલાઈ જાય તેવી નથી. ભામાશાહની ઉદારતા દેશના કેટલા કામમાં આવી. બાબા સાહેબ આમટે દ્વારા કરવામાં આવેલી પછાત લોકોની સેવા એક જીવંત આદર્શ રૂપે હજુ જોઈ શકાય છે. વિશ્વવ્યાપી સ્કાઉટ આંદોલનને ઊભું કરનાર વેદેન પાવેલની સર્જનાત્મક પ્રતિભાને કેવી રીતે કોઈ ભૂલી શકે. સુભાષચંદ્ર બોંડની આજાદહિંદ સેના અવિસ્મરણીય છે.

ભારતીય સાહિત્યકારોના ઉત્થાનની ગાથાઓમાં થોડાક સંસ્મરણ

ધણી પ્રેરણા આપે છે. પુસ્તકોનો થેલો માથા ઉપર રાખી ફેરી કરવાવાળા ભગવતી પ્રસાદ વાજપેયી, ભિક્ષા માંગીને મોટા થયેલા બાલકૃષ્ણા વર્મા ‘નવીન’, બેંસ ચરાવવાવાળા રામવૃક્ષ બેનીપુરી વગેરે પુષ્ટ મુશ્કેલીઓ વેઠીને ઉપર આવીને મુર્દૂન્ય સાહિત્યકાર બન્યા હતા. શહેરના કચરામાંથી ચિથરાંભેગા કરી ભરણપોષણ કરનાર ગોકું વિશ્વવિષ્યાત સાહિત્યકાર બન્યા છે. આ બધો પ્રતિભાનો જ ચમત્કાર છે.

ઉન્નતિના ધણા ક્ષેત્રો છે, પણ તેમાંથી મોટા ભાગનાનો વિકાસ પ્રતિભાને સહારે થાય છે. ધનવાનોમાં હેનરી ફીડ, રોક ફેલર; અલ્ફેકા નોવુલ, ટાટા, બિરલા વગેરેના નામ પ્રઘાત છે. તેમાંથી મોટા ભાગના શરૂઆતના દિવસોમાં સાધન વગરના હતા. પાછળથી તેમનો વિકાસ થવામાં સૂર્યભૂગ જ મુખ્ય રૂપે મદદરૂપ નીવડી છે. કઠોર પરિશ્રમ, એકાગ્રતા તેમજ લક્ષ તરફની સધન તત્પરતા જ સાચા અર્થોમાં સહાયક સિદ્ધ થઈ છે, નહીંતર કોઈને જો આપમેળે જ ભાગ્યને કારણે કે પૈતૃક સંપત્તિ સ્વરૂપે કંઈક મળી જાય તો તેનો વિશ્વાસ ન રાખી શકાય કે તે તેનું રક્ષણ કરી શકશે કે, વિકાસની દિશામાં આગળ જવાનો મોકો મળી જ જશે. વ્યક્તિની પોતાની અંગત વિશેષતાઓ છે, જે મુશ્કેલીઓમાંથી નીકળવા, સાધનો મેળવવા, મિત્ર સ્તરના સહયોગી બનાવવામાં મદદ કરે છે. આ બધા સદ્ગુણોનો સમૂહ મળીને એવું પ્રભાવશાળી વ્યક્તિત્વ નિર્મિત કરે છે જેને પ્રતિભા કહી શકાય, જેને જ્યાં પણ ઉપયોગમાં લાવવામાં આવે ત્યાં વિકાસનું શ્રેય અને પોંથતાનો અવસર મળી શકે.

પ્રતિભાના સંપાદનમાં, વિકાસમાં, જેની અભિરુચિ વધે છે, જેણે પોતાના ગુણ, કર્મ, સ્વભાવને વિકસિત બનાવવા માટે પ્રયત્નરત રહેવામાં પોતાની વિશિષ્ટતાની સાર્થકતા સમજી છે, સમજવું જોઈએ તેને પોતાના ભવિષ્યને ઉજ્જવળ બનાવવાનો મોકો મળ્યો છે. તેને જનસાધારણનો સ્નેહ અને સહકાર મળ્યો છે. સમગ્ર સંસારમાં જ્યા પણ સાચા સ્તરની પ્રગતિ નજરે

પડે છે, ત્યાં સમજવું જોઈએ તેમાં ઉચ્ચિત પ્રતિભાનો જ મુખ્ય સહયોગ હશે.

પરિષ્કૃત (સ્વચ્છ) પ્રતિભા - એક દેવી સહાય - વરદાન

સૈનિકોને યુદ્ધના મોરચા ઉપર પરાક્રમ દેખાડવા તૈયાર કરવા માટે તેને મોકલનાર તંત્ર એ પણ વ્યવસ્થા કરે છે કે તેને જરૂરી સુવિધા ઓવાળી સજાવટ મળી શકે, નહીંતર તે પોતાની હૃદ્યાંસારી રીતે પૂર્ણ કરવામાં અસમર્થ રહેશે. નવ સર્જનના બેવડા મોરચા ઉપર આવા પ્રકારની વ્યવસ્થા, યુગ પરિવર્તનનો સરંજામ એકદ્વારા કરનાર સત્તાએ પણ કરી દીધી છે.

સફળતાના ઉચ્ચ લક્ષ સુધી પહોંચવામાં કેટલીય વિટંબણાઓ આવી શકે છે, તેને પાર કરવા માટે, ઈચ્છિત પ્રગતિ માટે અનેક જરૂરિયાતો પૂરી કરવી પડે છે. સમજવું જોઈએ કે આ સંદર્ભમાં કોઈ આગળ પડતા આદર્શવાદીને નિરાશ નહીં થવું પડે કારણ કે તેની પીઠ ઉપર સર્વશક્તિમાન સત્તાનો હાથ મૂકેલો હશે.

જડપી હવા પાછળથી આવે છે તો પગે ચાલનારથી લઈને સાઈકલ વગેરેની મદદથી લોકો ઓછી મહેનતે આગળ વધે છે અને મંજિલ સરળ બની જાય છે. તેવી રીતે નવસર્જનનું લક્ષ્ય, કલ્યાન કરવાવાળાઓને મુશ્કેલ દેખાય તો છે, પણ તે સર્જનહાર જાણો છે કે તેની નવસર્જન યોજનાને પૂરી કરવા માટે જે પોતાના ગ્રાણ હથેળીમાં લઈ આગળ વધવાનું સાહસ દેખાડી રહ્યા છે તેમને સફળતાનું લક્ષ્ય આપવા માટે કઈ-કઈ જરૂરિયાતો ભેગી કરવી અને કઈ જવાબદારી નિભાવવી જોઈએ?

માંગવાવાળો ભીખારી દરવાજે-દરવાજે થેલી ફેલાવતો, નકામું હસતો, ગળગળો થઈ જાય છે અન તે વિકાર પામે છે. મનોકામના પૂરી કરવાવાળો ઈશ્વરભક્તિનું આંદંબર ઓઢીને આવી રીતે નિરાશ થાય છે અને મહાકાળનું પ્રતિભાઓને આમંત્રણ

ઉપેક્ષા સહે છે, પણ જેને ઈશ્વરનું કામ કરવું પડે છે તેને તો આદરપૂર્વક બોલાવવામાં આવે છે અને વિશિષ્ટ સાધનોની ભેટ પણ આપવામાં આવે છે. અત્યારના સમયે ઈશ્વરને ગરજ છે. તેમનો બગીચો વિકસિત કરવા માટે કુશળ માણી જોઈએ છે. તેમની દુનિયાને વિકસિત, સંસ્કારી, સુખી બનાવવા માટે કુશળ કલાકારો અને શૂરવીર સૈનિકોની જરૂરિયાત ઊભી થઈ છે. જેઓ તેમનો પોકાર સાંભળીને યોગ્યતા પ્રસ્તુત કરશે, તેઓ દેવી વરદાનથી કોઈ પ્રકારે વંચિત રહેશેનાંહીં, પરંતુ એટલું બધું મેળવશે જેને મેળવીને માલામાલ બની શકે.

હનુમાન, સુગ્રીવના સુરક્ષા કર્મચારી હતા. ભયભીત સુગ્રીવ માટે બે વનના આગંતુકોનો ભેદ જાણવા તેઓ વેશ પલટો કરી રામ-લક્ષ્મણની પાસે ગયા હતા અને માથું નમાવી વિનમ્રતાપૂર્વક પૂછતાછ કરી રહ્યા હતા. પણ પછીથી પરિસ્થિતિ બદલાઈ સીતાની શોધખોળ માટે રામને હનુમાનની જરૂર પડી. વિનંતીને સ્વીકારી તો બદલામાં એટલી સમર્થતાના માલિક બની ગયા જે તેમની માલિક વિશેષતાઓમાં સામેલ હતી નાંહીં. સમુદ્ર લાંઘ વો, લંકા સળગાવવી, પર્વત ઉઝેડીને લાવવો, જેવા અસાધરણ કામ હતા જે તેમણે વધારાની શક્તિ મેળવીને પૂરા કર્યા હતા.

ઈશ્વર માટે આડા દિવસે કામ લાગવાવાળા લોકેને પણ આવી જ ભેટ અને સહાય મળે છે. વિભિન્નાને લંકાના સમાટ બનવાનો યોગ્ય મોકો મળ્યો. સુગ્રીવે પોતાનું ખોયેલું રાજ્ય મેળવ્યું. ભગવાનના કામ માટે દેવપુત્ર માંગવાવાળી કુતિને ઉંચા પ્રકારનાં પુત્રરત્ન આપવામાં ઈન્કાર કર્યો નથી. ભક્તિનો પ્રચાર કરવાવાળા નારદ દેવર્ષિ કહેવાયા. સૂર-તુલસીએ ઈશ્વરના નામ માટે પ્રતિજ્ઞાબદ્ધ બની એવી પ્રતિભા મેળવી જેના સહારે તે છેવટ સુધી ક્રીતિ મેળવવાના અવિકારી બન્યા.

અત્યારે સર્જનહારે જ વિશ્વ કલ્યાણ માટે, નવસર્જન માટે કર્મવીરોને પોકાર્યા છે. જે આ કામ માટે આગળ આવશે તે ખાલી કેમ રહેશે? બગીરથ,

ગાંધી, બુદ્ધ વગેરેને જે સમર્થતા મળી તે એટલા માટે મળી કે તેઓ પરમાર્થ પ્રયોજનના કામ આવે.

આ દુનિયામાં એવી પણ વ્યવસ્થા છે કે કોઈપણ સમયે ઉપયોગી વસ્તુઓ વગર મૂલ્યે પણ મળી જાય છે. હવા, પાણી, છાયો, સુગંધ, વગેરે અમે વગર કિંમતે જ મેળવીએ છીએ પણ ચોક્સી કે મીઠાઈની દુકાન પર સુસજ્જિત વસ્તુઓ ઉઠાવીને ચાલવાનો કોઈ નિયમ નથી. તેની કિંમત ચુકવવી પડે છે. ગાયને ઘાસ ખવડાવવામાં ન આવે તો દૂધ પ્રાપ્ત કરતા રહેવું મુશ્કેલ છે.

ભગવાને સુદામાને તેમની દ્વારકાપુરી, તૂટેલી સુદામાપુરીની જગ્યાએ બદલી નાંખી હતી, પણ તે પહેલાં એવો વિશ્વાસ પ્રાપ્ત કરી લીધો કે આ સહાયને તે સ્થાન ઉપર ઊભી થયેલ વિશ્વ વિદ્યાલય ચલાવવા માટે જ ઉપયોગમાં લાવવામાં આવશે. ચાણક્યની શક્તિ ચંદ્રગુમને જ મળી હતી અને તે ચક્રવર્તી કહેવાયો હતો.

ભવાનીની અક્ષય તલવાર શિવજીને મળી હતી. અર્જુનને દિવ્ય ગાંડીવધનુષ્ય તેમજ બાણ આપવાવાળાએ તે કૃપા કરતાં પહેલાં એ તપાસ કરી લીધી હતી કે તે સમર્થતાનો કયા કામમાં ઉપયોગ કરશે? જો તપાસ કર્યા વગર કોઈને કંઈક આપી દેવામાં આવે તો ભસ્માસુર દ્વારા શિવજીને જે રીતે હેરાન કરવામાં આવ્યા હતા તેવી જ પરેશાની બીજાએ પણ ઉઠાવવી પડત.

ભગવાને કાયા કલેવર તો શરૂઆતથી જ વગર કિંમતે આપી દીધું, પણ ત્યાર પછીનું બીજું વરદાન છે ‘પરિષ્કૃત પ્રતિભા.’ આના સહારે કોઈ પણ માણસ મહામાનવ સ્તરનું વડપણ પ્રાપ્ત કરે છે. આટલી મૂલ્યવાન સંપત્તિ મેળવવા માટે તેવું જ સાહસ એકદું કરવું પડશે જેવું કે લોકમંગલ માટે વિવેકાનંદ જેવાઓએ અપનાવ્યું હતું. અત્યારના દિવસો પરીક્ષાની વેળા છે, જેમાં સિદ્ધ કરવું પડશે કે જે કંઈ દેવી કૃપા વિશેષ રૂપે મેળવવી પડશે, તેને ઉંચા પ્રકારના પ્રયોજનમાં લગાવવી પડશે. કહેવું નહીં પડે કે, અત્યારના સમયમાં નવયુગના અવતરણનો રસ્તો પાર પાડવો એજ મોટું કામ છે, જેના માટે તૈયાર થવાથી

‘પરિષ્કૃતપ્રતિભા’ ની મોટા પ્રમાણમાં કૃપા મેળવી શકાય છે. તેને ધારણા કરવાથી ‘હીર કહાર’ પહેરવાળાની જેમ શોભાયમાન બની શકાય છે.

ઈશ્વરીય વ્યવસ્થામાં એ નિર્ધારણ છે કે પહેલાં વાવવામાં આવે અને ત્યારબાદ કાપવામાં આવે. પહેલા કાપી લો, ત્યારબાદ વાવવામાં આવે તે ન થઈ શકે. લોકસેવી ઉજ્જવળ છબીવાળા લોકો જ ધર્ઘણું ખરું વરિષ્ઠ અને વિશ્વાસુ ગણાય છે અને ઊંચા પ્રકારના પ્રયોજનો માટે પ્રતિનિધિ તરીકે ચુંટવામાં આવે છે. વિશિષ્ટ પુરુષાર્થનો પરિચય આપ્યા પછી જ પુરસ્કાર મળે છે. સ્વર્ય પ્રતિભા આવી સંપત્તિ છે, જેની તુલનામાં મનુષ્યને ગૌરવ આપનાર કોઈ બીજુ સાધન છે જ નહીં. તેને મેળવવા માટે એ સિદ્ધ કરવાની જરૂર છે કે માનવીય ગરીમાનું ગૌરવ આપનાર ધર્મધારણાના ક્ષેત્રમાં કેટલી ઉદારતા અને કેટલી સેવાસાધાનાનો પરિચય આપવાનું સાહસ મેળવ્યું.

બીજાઓના હાથ રંગવા માટે મહેંદીના પતા ઘસવાથી આપણા હાથ આપ મેળે જ લાલ થઈ જાય છે. સંમયની માંગને અનુરૂપ પુષ્ય પરમાર્થનો પરિચય આપવાવાળાઓને પણ હંમેશા નફામાં જ રહેવાનો સુયોગ મળે છે. બાજરી, મકાઈ વગેરેનો વાવેલો એક દાણો હજાર દાણાથી લદાયેલું ડુંડુ બનીને એ તથને પ્રામાણિત અને પરિપુષ્ટ કરે છે. ભગવાનની બેન્કમાં જમા કરવામાં આવેલી મૂડી એટલા વધારે બ્યાજ સહિત પાછી આવે છે. જેટલો લાભ બીજા કોઈ વ્યવસાય કે રોકાણમાં કદાચ જ મળી શકે છે.

કોઈની શ્રેષ્ઠતા તેના પરમાર્થ પૌરુષના આધાર ઉપર જ આંકવામાં આવેછે. શ્રેષ્ઠ-વરિષ્ઠની રચના આ એક આધાર ઉપર જ થાય છે. સાથોસાથ એ પણ વિશ્વાસ કરવામાં આવે છે કે મોટા કામોને પૂર્ઝ કરવામાં તેની જ મનસ્વિતા કામ આવેછે. પાટા ઉપરથી ઉતરી ગયેલા એંજિનને ઉઠાવી પછી તે જગ્યાએ રાખવા માટે મજબૂત અને મોટી કેન જોઈએ. ઝડપથી ગતિ કરતી નદીમાં જ્યારે ભમરી ઉઠે છે ત્યારે તાકાતવાળા નાવિકો માટે જ એ સંભવ થાય છે કે તેઓ ડગમગાતી નાવને ચલાવી પાર પહોંચી જાય.

સમાજના વિસ્તૃત સંસારની સર્જાતી મોટી સમસ્યાઓને સાચી રીતે ઉકેલવી, તે સાહસિકો અને બુદ્ધિજનો દ્વારા જ થઈ શકે છે, જેને બીજા શખ્દોમાં પ્રતિભાવાન કહી શકાય છે. યુગ પરિવર્તન જેવા મહાન પ્રયોજનોને હાથમાં લેવા માટે પોતાની સાહસિકતાનો, ગૌરવપૂર્વ ગરિમાનો પરિયત્ર આપવાવાળા વ્યક્તિઓ જોઈએ. આડા સમયમાં આવા પ્રતિભાવાનોને શોધી ઉપર ઉઠાવવાના છે.

એક સંભાવના એ છે કે સંચિત અનાચારોનો વિસ્કોટ આ દિવસોમાં થઈ શકે છે. તેને રોકવામાં ન આવ્યો તો કોઈ મહાયુદ્ધ ભડકી શકે છે. વધતું પ્રદુષણ, વસતી વધારો, વધતો અત્યાચાર હળી-મળી મહાપ્રલય કે ખંડ પ્રલય જેવી પરિસ્થિતિ ઉત્પન્ન કરી શકે છે. તેને રોકવા માટે સશક્ત અવરોધ જોઈએ. આવા અવરોધ જે ઝડપથી ગતિ કરતી નદીઓ ઉપર બંધ બનાવી તે પાણીને એકહું કરી નહેરો દ્વારા બેતર સુધી પહોંચાડી શકાય તે સાધારણનું નહીં પણ અસાધારણનું કામ છે.

તાજમહેલ, મિશ્રના પિરામિડ, ચીનની દિવાલ, પીસાનો મીનાર, સુઅ૱ઝ અને પનામાની નહેર, હોલેન્ડ દ્વારા સમુદ્રને પાછો ધકેલી તે જગ્યાએ સુંદર ઔદ્ઘોગિક નગર વસાવવા જેવા અદ્ભુત સર્જનકાર્ય જ્યાં-ત્યાં નિર્મિત થયેલાં જોવા મળે છે તે શરૂઆતમાં કોઈ એકાદ સંકલ્પવાનના જ મનમાં આવ્યા હતાં. પછીથી સાથીઓની મંડળી ભેગી થતી ગઈ અને પુષ્ટ સાધનોની વ્યવસ્થા થતી ગઈ. નવયુગનો જન્મ પણ આ બધામાં વધેલું કામ છે કારણ કે તેની સાથે સંસારની સમુલગી ધરતી, લોક સમુદ્ધાય સંબંધ કોઈને કોઈ પ્રકારે જોડાય છે. આટલા મોટા પરિવર્તન તેમજ પ્રયત્ન માટે આગળ કોણ વધે? આગળની હરોળમાં ઊભો કોણ રહે? જરૂરી ક્ષમતા અને સંપત્તિ એકઠી કોણ કરે? નિશ્ચિત છે કે આ નિયોજન અસાધારણ તેમજ અભૂતપૂર્વ છે. આને મનસ્વી સાથીઓ અને સહયોગીઓ વગર પૂર્ણ ન કરી શકાય. વિચારણીય છે કે આટલી મોટી વ્યવસ્થા કેવી રીતે થાય?

શરૂઆતની દસ્તિએ આ કામ લગભગ અસંભવ જેવું લાગે છે, પણ સંસારમાં એવા લોકો પણ થયા છે જેમણે અસંભવને સંભવ બનાવ્યું છે. આલ્યસ પહાડને ઓળંગવાની પોજના બનાવવાવાળા ને પોલિયનને દરેકે કષ્યું હતું કે જે કામ સૃષ્ટિમાં શરૂઆતથી લઈને અત્યાર સુધી કોઈ નથી કરી શક્યું તે તમો કેવી રીતે કરી શકશો? ઉત્તર ખૂબ જ મજાનો હતો. અસંભવ શબ્દ મુખ્યાઓના શબ્દકોશમાં લખેલો હોય છે. જો આલ્યસે રસ્તો રોકી દીઘો તો તેને પગ નીચે કચડી નાંખવામાં આવશે. અમેરિકાની શોધ માટે નીકળેલા કોલંબસને લગભગ આવું જ ઉદાહરણ પ્રસ્તુત કરવું પડ્યું. સમુદ્રમાંથી ઈડા પાછા લાવવામાં અસફળ થયેલી ટીટોડીએ પોતાની ચાંચમાં ધૂળ ભરી સમુદ્રમાં નાખી તેને અસમતલ બનાવવાનો સંકલ્પ ધારણા કર્યો અને તેના માટે જીવની બાજુ લગાવવા તૈયાર થઈ ગઈ તો વિધાતાએ સંકલ્પ લેનારને સહકાર આપ્યો. અગસ્ત્યમૂનિ આવ્યા તેમણે સમુદ્ર પીલીધો અને ટીટોડીને ઈડા પાછા મળી ગયા. ફરછાદ દ્વારા પહાડ કાપીને ઉર ડિ.મી. લાંબી નહેર કાઢવાનું અસંભવ સમજવાનમાં આવતું કામ સંભવ બનાવી શકાયું. આને જ કહે છે ‘પ્રતિભા’.

પ્રયંડ મનોભળનું ‘પ્રતિભા’ માં પરિવર્તન

એ પૌરાણિક કથા યાદ રાખવા જેવી છે કે સીતાહરણ પછી જ્યારે રાવણને હરાવવાનો પ્રશ્ન સામે આવ્યો તો રામ દ્વારા મોકલવામાં આવેલ નિમંત્રણનો તે દિવસોમાં રાજાઓ, સંબંધીઓએ અસ્વીકાર કર્યો હતો પણ સુદ્ધા સંકલ્પો અધુરા રહે તો દિવ્ય બ્યવસ્થા ઉપર પ્રશ્નચિહ્ન લગાવવા જેવી સ્થિતિ ઊભી થાય છે. તે પણ અંગીકૃત નથી થઈ શકતી.

‘જિન ખોજા તીન પાઈયો’ વાળી પંક્તિ મુજબ શોધખોળ કરવામાં આવી તો રીછ-વાનરોમાંથી પણ એવા મનસ્વી નીકળી પડ્યા જે આદર્શોના

નિર્વાહમાં મોટામાં મોટુ જોખમ ઉઠાવવા તત્પરતા દર્શાવવા લાગ્યા. તેનું એક મોટું મંડળ કાર્યક્રમાં ઉત્તરવા માટે તૈયાર થઈ આગળ આવ્યું. વાંદરાઓએ લાકડાં-પથ્થર ભેગા કર્યા, રીંછોએ એન્જિનીયરની ભૂમિકા નિભાવી અને સમુદ્ર ઉપર પૂલ બની ગયો.

ઈશ્વર તેને સહાય કરે છે જે પોતાની સહાય જાતે કરે છે. મુશ્કેલીઓ હટતી ગઈ અને અનુકૂળતાઓ એકઠી થતી ગઈ.

લંકાવિજય અને શ્રીરામના અયોધ્યા પાછા આવવાની કથા બધા જાણે છે. સીતા પણ અને કંધનોથી ધૂટીને પાછી આવી ગઈ. અહીં બે નિષ્કર્ષ ની કણે છે. એક એકે રામની પ્રતિભા ઉપર વિશ્વાસ કરીને વરિઝ વાંદરા પણ ઉત્સાહિત અને સાહસિક થયા હતા અથવા રામદળના મૂર્ધન્યો એ સામાન્ય સરના વાંદરાઓને પણ મ્રાણ ચેતનાથી ઓતપ્રોત કરી દીધા હોય અને સમર્થ વ્યક્તિઓનું એક મોટું મંડળ બની ગયું હોય? બીજું બાજુ સમર્થ રાજા પણ રાવણાની સમર્થતા અને પોતાની દુર્બળતા જોઈને ડરી ગયા હોય અને જંઝટમાં પડવાથી ડરી ગયા હોય અને ના પાડી દીધી હોય? નિષ્કર્ષ એ નીકળે છે કે પરિષ્કૃત પ્રતિભા, દુર્બળ સાથી ઓની મદદથી પણ મોટાથી મોટા કામ પૂરા કરી લે છે. જ્યારે ડરીને સમર્થ વ્યક્તિ પણ ડરી જાય છે. રાણા પ્રતાપના સૈનિકોમાં મોટા ભાગનો આદિવાસીનો પછાત કહેવાતો સમુદ્દર મુખ્ય હતો. લક્ષ્મીબાઈ રાણીએ ઘરના પિંજરામાં બંધ રહેવાવાળી સ્ત્રી ઓને પણ મોત્સાહિત કરી યુદ્ધના મેદાનમાં વીર સૈનિકોની માફક ઊભી કરી દીધી હતી. રાણી લક્ષ્મીબાઈએ તો પોતાના સમયના ખરાબ ડાકુ સાગરસિંહને લુંટમાર કરી ભાગતી વખતે ફક્ત પોતાની સહેલી મુંદરની મદદથી બંદી બનાવી દરબારમાં ઊભો કરી દીધો હતો. તેની મનસ્વીતા સામે તેનું બધું દુઃસ્સાહસ નમી પડ્યું હતું. રાણીએ છેલ્લે સુધી તેને પોતાનો સહયોગી બનાવી તેની પ્રતિભાનો ઉપયોગ પોતાની સેનાની શક્તિ વધારવામાં કર્યો.

સાધારણ લોકોની પ્રતિભા ઉપર ઉઠાવી સાહસિક લોકોએ મોટાથી મોટા કામો કરાવી લીધા હતા. ચંદ્રગુમ પોતાને મોટા રાજ્યની જવાબદારી સંભાળવા યોગ્ય માનતો હતો નહીં, પણ ચાણકયે તેનામાં પ્રાણ ફૂલ્યા અને પોતાના આદેશ મુજબ ચાલવા માટે મજબૂર કરી દીધો. અર્જુન પણ મહાભારતનું નેતૃત્વ સંભાળવા માટે ડરી રહ્યો હતો પણ ફૂલ્યા જેવું ઈચ્છતા હતા તેવું કરવા માટે તેને બાંધી દીધો. સમર્થ ગુરુ રામદાસની મનસ્વીતા જો ઉંચા પ્રકારની ના રહી હોત તો શિવાજીની પરિસ્થિતિઓ ગજબ પરાક્રમ કરાવી શકવા માટે તૈયાર ન થવા દેત. રામફૂલ્યા પરમહંસ જ હતા, જેમણે વિવેકાનંદને એક સાધારણ વિદ્યાર્થીમાંથી ઉંચે ઉઠાવી વિશ્વભરમાં ભારતીય સંસ્કૃતિનો સંદેશવાહક બનાવી દીધો. દયાનંદની પ્રગતિશીલતા પાછળ વિરજનનંદના પ્રોત્સહનનું યોગદાન નાનું ન હતું. સાથીઓ અને માર્ગદર્શકોની પ્રતિભા જેના ઉપર પોતાનો આવેશ ઠાલવી દે તે કંઈકનું કંઈક બની જાય છે.

ઓજારો-હથિયારોને સારી રીતે કામ કરવા માટે તેની ધારને તેજ રાખવાની જરૂર પડે છે. તે માટે તેને પથ્થર ઉપર ઘસીને તેજ ધાર રાખવાની જરૂર પડે છે. પહેલવાન પણ જ્યારે ઈચ્છે ત્યારે સ્પર્ધામાં જઈ કુસ્તી લડી શકતા નથી તે માટે તેને લાંબા સમય સુધી અખાડામાં અત્યાસ કરવો પડે છે. પ્રતિભા પણ એકાએક વિકાસના ચરણ ઉપર નથી પહોંચતી, તે માટે અત્યારના દિવસોમાં અનિયચ્છનીયતાઓ સાથે લડવું અને સુસંસ્કારી આદર્શવાદીતાના વિકાસનો પ્રયત્ન નિરંતર જાળવી રાખવો પડે છે. સમાજસેવાના સ્વરૂપમાં અન્યાયોની સાથે પણ અંગ્રેજ નથી મળતા. અંગત જીવન અને પરિવારનું કેન્દ્ર એવું છે જેમાં સુધારા-વિકાસ માટે કોઈ કારણ હંમેશા રહેલા હોય છે. ધરમાં રોજેરોજ ઝડુ લગાવવાની, નહાવવાની, કપડાં ધોવાની જરૂર પડે છે. પોતાના ગુણ, કર્મ, સ્વભાવમાં ક્યાંયને ક્યાંય ગમે ત્યાંથી મેલ પેસી જાય છે, તેનું નિરાકરણ

કરવાની દરરોજ જરૂર પડે છે. મનમાં, સ્વભાવમાં, પહેલેથી સંચિત ખરાબ સંસ્કારો પરિચિતોના સંપર્કોથી ફક્ત અયોગ્ય જ અસર કરતા હોય છે. તેનું નિરાકરણ પોતાની મેળે લડ્યા વગર, સમજાવવાથી લઈને ધમકાવવા સુધીના પ્રયોગ કર્યા ઉપરાંત સ્વચ્છતા, શાલીનતા બતાવ્યા વગર નથી થઈ શકતું. તે સિવાય આદર્શોનું પાલન પણ સ્વભાવનું અંગ બનાવવું પડે છે. તે માટે બીજાઓ પાસેથી તો થોડીક જ સહાયતા મળી શકે છે.

બાળકો પોતાની જાતે ઘસેડાઈને ચાલવાનો અને ઊભા થવાનો પ્રયત્ન કરે છે ત્યારે તે ચાલવા અને દોડવા માટે સમર્થ બને છે. પોતાના વ્યક્તિત્વના આધારે દરેક પક્ષને ઉન્નત બનવા માટે નિરંતર મોકા શોધવાના પ્રયત્નો કરવા પડે છે. આ અવસરે આત્મ નિરીક્ષણ, આત્મ સમીક્ષા, આત્મ સુધાર, આત્મ વિકાસ માટે પોતાની દિનચર્યામાં જ પ્રગતિશીલતાનો અભ્યાસ કરવાનો હોય છે, આ રીતે શરીરથી એક ચરણ આગળ વધતાં જ પરિવારને શ્રેષ્ઠ-ઉન્નત બનાવવાથી જ તેનું ભવિષ્ય દીપી ઉઠે છે. તેના સંશોધન માટે પણ શ્રમશીલતા, શિષ્ટતા, મિતવ્યયિતા, સુવ્યવસ્થા અને સહકારની પ્રવૃત્તિઓને તે બધાના અભ્યાસમાં ઉતારવા માટે કોઈ મહત્વના પગલાં ભરવા પડે છે. નહીંતર “પર ઉપદેશ કુશલ બષુ તેરે” બની જવાથી તે મજાક અને તિરસ્કાર સિવાય બીજું કંઈ હાથ નથી આવતું. પોતાની યોગ્યતા ક્ષમતા વધારી લીધા પછી જ એ શક્ય બને છે કે બીજાઓ ઉપર ઈચ્છિત પ્રભાવ પાડી શકાય અને તેને બેસવા યોગ્ય બનાવવામાં આવે.

રેલવેનું અંજિન પોતે સમર્થ હોય છે અને પોતાના સાધનો દ્વારા ગતિ પકડે છે. ત્યારે તેની સાથે જોડાયેલા પાછળવાળા ડબ્બા પણ ગતિ પકડે છે. અંજિનની ક્ષમતા જો વેરવિભેર થઈ જાય તો પછી તે રેલવે લક્ષ્ય સુધી પહોંચવાનું તો દૂર રહ્યું, બીજાઓના આવવા જવાનો રસ્તો પણ રોકીને ઊભી થઈ જશે.

બીજાની મદદ મળે તો છે પણ તેને મેળવવા માટે પોતાની પાત્રતા મહાકાળનું પ્રતિભાઓને આમંત્રણ

વિકસિત કરવા માટે અસાધારણ પ્રયત્ન કરવા પડે છે. પાત્રતા જ સમય જતાં સફળતા જેવા પુરસ્કાર લઈને પાછી વળે છે. વર્ષાત્રિસ્તુ ભલે કેટલાય દિવસ ભલે કેમ ના રહે, કેટલીય મુશળાધાર વરસાદ કેમ ન વરસે, પણ આપણા ભાગમાં એટલો જ આવશે જેટલો કે વાસણાની પહોળાઈ હોય અથવા ખાડો જેટલો ઉડો હોય. તે દિવસોમાં બધે જ હરિયાળી ઉગે છે પણ પર્વતો-શીલાઓ ઉપર એક તણખલુંય નથી ઉગતું. ફળદુપતા ન હોય તો જમીનમાં કોઈ બીજ ઉગશે જ નહીં. વિદ્યાર્થીઓને આગળના ધોરણમાં ચઢવા માટે અથવા પુરસ્કાર જીતવા, શિષ્યવૃત્તિ મેળવવાનો મોકો કોઈની કૃપાથી નથી મળતો. તેની પરિશ્રમપૂર્વક મેળવેલી યોગ્યતા જ કામ લાગે છે. સ્પર્ધકોમાં ઈનામ મેળવનાર ગમે તેની દયા મેળવવાની આશા નથી રાખતા પણ પોતાની યોગ્યતા, સમર્થતાને વિકસિત કરીને રમત-સ્પર્ધા જીતવાવાળા સફળ વ્યક્તિઓની હરોળમાં બેસવાની પ્રતિષ્ઠા મેળવે છે. દેવતાઓની કૃપા તપશ્ચર્યાની પ્રભરતા અપનાવવાળા જ મેળવી શકે છે. પ્રયત્ન કર્યા સિવાય થાળીમાં રાખેલું ભોજન પણ મોંઢામાં પ્રવેશ કરવા અને પેટ સુધી પહોંચવામાં સફળ નથી થતું.

મહાન શક્તિઓએ જેના ઉપર પણ કૃપા બતાવી છે, તેને સૌ પ્રથમ શ્રેષ્ઠતા અપનાવવા અને પ્રબળ પુરુષાર્થ કરવાની પ્રેરણ આપી છે. ત્યાર પછી જ તેની સહાય કામ લાગે છે. ખરાબ પાત્રો આ અપેક્ષા રાખે તે વ્યર્થ છે કે તેને આપમેળે જ માનવીય કે દેવી મદદ મળશે અને સફળતાઓ, સિદ્ધિઓ, વિભૂતિઓથી સુશોભિત કરીને રાખી દેશે. દુર્બળતાઓ ધારણ કરી રાખવાથી તો પ્રકૃતિ પણ ‘દેવ પણ દુર્બળતાના ધાતક હોય છે.’ એ પંક્તિને ચરિતાર્થ કરતી જોવામાં આવે છે. દુર્બળ શરીર ઉપર જ કીટાશુંઓ મોટા પ્રમાણમાં ચઢી બેસે છે. ઠડી ઋષુનું આગમન જ્યાં સર્વસાધારણના સ્વાસ્થ્ય- સંવર્ધનમાં સહાયક હોય છે ત્યાં માખી-મદ્દર જેવા કીડા-કીટાશુંઓના સમુહને મારી નાખવા સમર્થ હોય છે.

સરક ઉપર બસો-મોટરોનું માળખું દોડતું જોવા મળે છે, પણ

જાણકારો જાણો છે કે આ દોડ, અંદરની ભરેલી ટાંકીમાં જવલનશીલ તેલની કરામત છે. તે ચુકી જાય તો બેસીને મુસાફરી કરવાવાળી સવારીઓને ઉત્તરીને તે માળખાને પોતાના બાહુબળે આગળ ઘડેલી ખસેડવી પડે છે. મનુષ્યના કાયા-કલેવર દ્વારા જે અનેક ચમતકારી કામ થતા જોવા મળે છે તે ફક્ત હાડકાં-માંસની ઉપલબ્ધિ નથી હોતી, પણ ઉછળતી ઉમંગો સ્વરૂપથી પ્રતિભા જ કામ કરે છે. સ્વયંવરમાં માળા તેના ગળામાં પડે છે જે બીજાઓની સરખામણીમાં પોતાની વિશિષ્ટતા સિદ્ધ કરે છે. ચુંટણીમાં તે જ જીતે છે જેમનામાં યોગ્યતા પ્રદર્શિત કરવા અને લોકોને પોતાના પ્રભાવમાં લાવવાની યોગ્યતા હોય છે. મજબૂત હાથ જ તલવારનો સફળ પ્રદાર કરવામાં સફળ થાય છે. દુર્બળ હાથ તો હારવા સિવાય બીજું કશું જ મેળવવામાં સફળ થતા જ નથી.

ભીખએ મૃત્યુને ધમકાવ્યું હતું કે જ્યાં સુધી ઉત્તરાયણ સૂર્ય ન આવે ત્યાં સુધી તેને આ બાજુ આવવું નહીં. સાવિત્રીએ યમરાજના ભેંસની પૂછડી પકડી તેને રોકી લીધો હતો અને સત્યવાનનો જીવ પાછો લાવવા માટે મજબૂર કર્યો હતો. અર્જુને તીક્ષ્ણા તીર ચલાવી પાતાળ ગંગાની ધાર ઉપર કાઢી હતી અને ભીખની ઈચ્છા મુજબ તરસ છીપાવી હતી. રાણા સાંગાના શરીરમાં અંસી ઊડા ધા પડ્યા હતા છતાં પણ તે પીડાની પરવા ન કરી આખરી શાસ રહેવા સુધી યુદ્ધમાં લડતા જ રહ્યા હતા. મોટા કામ મોટા વ્યક્તિત્વથી જ થઈ શકે છે. ભારે વજન ઉઠાવવામાં હાથી જેવા સશક્ત જ કામ લાગે છે, બકરાં અને ગઢેડાથી તેટલું નથી થઈ શકતું ભલે તેઓ કલ્યના કરતા, મન લલચાવતા કે ડંફસ મારતા.

પ્રતિભા જ્યાં નમે છે ત્યાં બધે જ બુલડોજરની માફક મેદાન સાફ કરતી ચાલી જાય છે. બધા જાણો છે કે ધૂરોપનો વિશ્વ વિજયી પહેલવાન સેંડો કિશોર અવસ્થા સુધી અનેક બીમારીઓથી ઘેરાયેલો, દુર્બળ શરીર લઈને ફરતો હતો. પણ જ્યારે તેણે સમર્થ તત્ત્વાવધાનમાં સ્વાસ્થ્યનું નવેસરથી

સંચાલન વધારવાનું શરૂ કર્યું, તો થોડા જ સમયમાં વિશ્વ વિજયી સતરનો પહેલવાન બની ગયો. ભારતના ચંદ્રગીરામ પહેલવાન વિશે અનેક લોકોએ સાંભળ્યું છે કે તે હિન્દકેસરી ના નામથી પ્રસિદ્ધ થયા હતા. પહેલાં તે બીજે ધ્યાન પરોવાયેલ સ્થિતિમાં શિક્ષકની નોકરીથી રોજ કમાવવાવાળા કીણ શરીરવાળા વ્યક્તિ હતા. તેમણે પોતાના મનોબળે જ નવી રીતિ-નીતિ અપનાવી અને ખોયેલી તથીયત નવેસરથી જ ન મેળવી પણ એટલી વધારી દીધી કે તેઓ હિન્દકેસરીની ઉપાધિથી સન્માનિત થયા.

ઈંગ્લેન્ડની એક મહિલા કેન્સરના રોગથી ખરાબ રીતે પીડાતી હતી. ડૉક્ટરોને તેને જવાબ આપી દીધો કે હવે છ મહિનાથી વધારે જીવવાની આશા નથી. જે મશીનથી ઉપચાર થઈ શકતો હતો તે કરોડો રૂપિયાની કિંમતનું હતું. જેને કોઈ ડૉક્ટર રાખવા સમર્થ ન હતા. રોગી મહિલાએ નવેસરથી નવો વિચાર કર્યો. જ્યારે છ મહિનામાં મરવાનું જ છે તો બીજા કોઈ પ્રકારે પોતાના જીવને બચાવવાનો પ્રયત્ન કેમ ન કરે? તેણે ટી. વી. ઉપર એક અપીલ કરી કે જો ત્રણ કરોડ રૂપિયાની સગવડ કોઈ ઉદાર વ્યક્તિ કરી શકે તો તે મશીનથી તેના જેવા નિરાશને જીવતદાન મળી શકે છે. પૈસા વરસ્યા તેનાથી એક નહીં પણ ત્રણ મશીન ખરીદી લેવામાં આવ્યાં, એટલું જ નહીં કેન્સરના એક સાધનથી હોસ્પિટલ પણ ભરપૂર બની ગઈ. રોગી આ બધા કાર્યોમાં એટલી મગન બની ગઈ અને મસ્ત રહી કે તેને પોતાની મરવાની વાત યાદ જ ન રહી. કામ પૂર્ણ થઈ જવાથી તપાસ કરવામાં આવી તો ખબર પડી કે કેન્સરનું એક પણ ચિહ્ન તેના શરીરમાં બાકી રહ્યું ન હતું.

હોસ્પિટલના પલંગ પર પડ્યાં-પડ્યાં વાલ્ટેયરે પોતાના મહત્વપૂર્ણ ગ્રંથોની રચના કરી હતી. કાલીદાસ અને વરદરાજના મગજની ક્ષમતા કેટલી હાસ્યાસ્પદ હતી, તેની જાગકારી બધાને છે પણ, તે જ્યારે નવો ઉત્સાહ સમેટી નવેસરથી ભણવા લાગ્યા, તો મૂર્ધન્ય વિદ્વાનોમાં તેમની ગણતરી થવા લાગ્યી. વ્યક્તિની અંતઃચેતના જેને પ્રતિભા પણ કહે છે, એટલી સબળ છે કે અનેક

અભાવ અને અડચણોને ખુંદતી તે ઉન્નતિના ઉંચા શિખર સુધી પહોંચવા માટે સમર્થ હોય છે. પ્રતિભા ખરેખર તે સંપત્તિ છે, જે વ્યક્તિની મનસ્વિતા, ઓજસ્વિતા, તેજસ્વિતા સ્વરૂપે બહિરંગમાં પ્રગટ થાય છે. જો પ્રસુમ શક્તિને જગાડી સ્વયંને ખરાદ ઉપર ચઢાવી શકાય તો વ્યક્તિ અસંભવ કાર્યોને પણ સંભવ બનાવી શકે છે. આ અધ્યાત્મવિજ્ઞાનનો એક સુનિશ્ચિત સિદ્ધાંત તેમજ અટલ સત્ય પણ છે.

આગળ વધો અને લક્ષ્ય સુધી પહોંચો

વીજળીની શક્તિ સમર્થતાથી બધા જ પરિચિત છે. નાના-મોટા અનેક યંત્રો અને ઉપકરણો તેની શક્તિથી ચાલે છે અને મહત્વની સિદ્ધિઓ આપેછે. મનુષ્યના શરીરની જીવનચ્યાળને પણ સંચાલિત રાખવામાં જીવવિદ્યુત કામ આવે છે. ચહેરા ઉપર ચમક, સ્કૂર્ટ અને પુરુષાર્થ કરી દેખાડવું તે તેની સહાય છે. મનમાં શૌર્ય, પરાક્રમ, સાહસ-વિશ્વાસ, વગેરે સ્વરૂપે જ્યારે તેની વૃદ્ધિ સંતોષજનક પ્રમાણમાં થાય છે તો તેને પ્રતિભા કહે છે. તે સ્વયંની સુષુમ ક્ષમતાઓને જગાવે છે. મુશ્કેલીઓ સાથે લડી પડવું અને તેને પરાજ્ય આપવો તેનું નામ છે. મહત્વપૂર્ણ સર્જન ગ્રાયોજનોને કલ્યાણાથી આગળ વધારી પોજના સુધી અને યોજનાને કાર્યાન્વિત કરી તેને સફળતાની સ્થિતિ સુધી પહોંચાડવાની નિશ્ચિત ક્ષમતા પણ તે પ્રતિભામાં છે જેને અધ્યાત્મની ભાષામાં પ્રાણાંનિ તેમજ તેજસ્વી માનસિકતા કહે છે. ઉપાસના ક્ષેત્રમાં એટલા માટે પ્રાણાયામ જેવા પ્રયત્ન સરળતાપૂર્વક કરવામાં આવે છે. તપશ્ચર્યામાં તિતીક્ષા અપનાવી સાધન-સુવિધાની જરૂરિયાત આ અંત: શક્તિને સહારે મેળવી લઈ શકાય છે. શાપ-વરદાન તેમજ અસાધારણ સ્તરના ચમત્કાર દેખાડી શકવા અને કંઈ નહીં ફક્ત પ્રાણાંનિનું પ્રજીવલન થવાથી ઉત્પન્ન થયેલ રીદ્ધિ-સિદ્ધિ સ્તરની ક્ષમતા જ છે.

શરીરબળ, ધનબળ, બુદ્ધિબળ તો કેટલાય લોકોમાં મેળવી શકાય છે પણ પ્રતિભાના માલિક ક્યારેક, ક્યાંક મુશ્કેલીથી જ શોધી અને મેળવી શકાય છે. રાક્ષસ ખરાબ પ્રયોજનોમાં અને દેવ સારા પ્રયોજનોમાં આ મેળવેલ શક્તિનો ઉપયોગ કરે છે. સમુદ્રમંથન જેવા મહાપરાકમ આ સામર્થ્યની પૃષ્ઠભૂમિથી થઈ શકે છે.

સત્તસંગથી વિકાસ અને ખરાબ સંગથી પતનની પૃષ્ઠભૂમિ બને છે. એ બીજું કશું જ નહીં કોઈ સમર્થની પ્રતિભા ના સારા-ખરાબ સ્તરનું સ્થાનાંતરણ જ છે. માનવીય વિદ્યુતના અનેક ચમત્કારોની વિવેચના કરીને એ પણ કહી શકાય છે કે આ પ્રતિભા નામથી જ્ઞાનવામાં આવતી પ્રાણ-વિદ્યુત જ પોતાના ક્ષેત્રમાં પોતાની રીતે પોતાનું કામ કરી રહી છે. જેમાં આનો અભાવ હોય છે તેને કાયર, અકર્મણ્ય, ડરપોક, આળસુતેમજ આત્મહીનતાની ગ્રંથિઓથી પીડિત માનવામાં આવે છે. સંકોચી, પરાવળંબી તેમજ મનમાં ને મનમાં ધુંટાતા રહેવાવાળા હંમેશા આ વિશિષ્ટતારહિત જેવા મળે છે.

વિચારવું, ચાહવું, કલ્યાણ અને ઈચ્છા-આકાંક્ષાઓનો ભાર લઈને ફરવાવાળાઓથી કેટલાક કામ એવા પણ થાય છે જે આકાંક્ષા, અભિલાષાતો મોટી મોટી રાખે છે પણ તે માટે જે ધ્યાન, દઢતા, સંકલ્પ તેમજ લગાતાર પ્રયત્ન-પરાપરાણતાની જરૂરિયાત રહે છે તે તેને મેળવી જ નથી શકતા. પરિણામે તે મનને મારીને બેસી રહે છે અને અસફળતાજન્ય નિરાશા જ મેળવે છે તથા ભાગ્યને દોષ દેવા સિવાય અને મનને સમજીવવા બીજો કોઈ વિકલ્પ શોધી કે અપનાવી શકતા નથી.

પારસને અડકવાથી લોખંડ સોનું બની જાય છે આ પ્રતિપાદન સાચું હોય કે ખોદું પણ આ માન્યતામાં શંકા કરવાની ગુંજાઈશ નથી કે પ્રતિભાને આત્મજ્ઞાન કરવા ઉપરાંત સામાન્ય પરિસ્થિતિમાં જન્મેલ અને ઉછરેલ મનુષ્ય પણ પરિસ્થિતિજન્ય અવરોધોને નકારતો પ્રગતિના માર્ગ ઉપર અગ્રગામી અને ઉર્ધ્વગામી બનતો ચાલ્યો જાય છે. ફૂલ ખીલે છે તો તેની આજુબાજુ

માખીઓ અને પતંગિયાં ગમે ત્યાંથી આવીને તેની શોભા વધારવા લાગે છે, ભમરા તેના ગુણગાન કરવાથી ચુક્તા નથી અને સંકોચાતા પણ નથી, દેવતા ફૂલ બરસાવે છે અને ઈશ્વર તેની મદદ કરવાથી અચકાતા પણ નથી.

વ્યક્તિત્વનો પરિષ્કાર જ પ્રતિભાનો પરિષ્કાર છે. ધાતુઓની ખાડો જ્યાં પણ હોય છે તે ક્ષેત્રથી તે ધાતુના કણ માટીમાં દબાયેલ હોવા છતાં પણ તે દિશામાં ઘસડાતા અને ખાણોના ચુંબકીય આકર્ષણોથી આકર્ષિત થઈ પૂર્વ સંચિત ખાણોનો ભાર, કલેવર અને ગૌરવ વધારવા લાગે છે. વ્યક્તિત્વવાન અને ક લોકોનો સ્નેહ, સહયોગ, પરામર્શ તેમજ ઉપયોગી સાનિધ્ય મેળવતા ચાલ્યા જાય છે. આ અંગત પુરુષાથ છે. બીજુ સગવડ અને સાધન તો બીજાની કૃપાથી પણ મેળવી આપે છે, પણ પ્રતિભાનો પરિષ્કાર કરવામાં પોતાનો સંકલ્ય, પોતાનો સમય અને પોતાનો પુરુષાર્થ જ કામ લાગે છે. આ પૌરુષમાં ખચકાટ ન કરવા માટે ગીતાકારોએ ઘણી વખતે વિચારશીલોને પ્રોત્સાહન આપ્યું છે. એક જગ્યાએ કહેવામાં આવ્યું છે કે મનુષ્ય જાતે જ પોતાનો દુશ્મન અને પોતાનો મિત્ર છે. એટલા માટે પોતાને ઉઠાવો, પડવા ન દેશો.

પાણીમાં પરપોટાં પોતાની અંદર હવા ભરવાથી ઉભરે છે અને ઉછુલે છે, પણ જ્યારે તેનું અંતર ખાલી હોય છે તો તેના વિલિન થવામાં વાર નથી લાગતી. અંદરના લખાણનું મહત્વ હોય તો બહારના કવરનું આકર્ષક કે અનાકર્ષક ગમે તેવું હોઈ શકે છે, પરંતુ જો દેખાવને બધુ માની લેવામાં આવે અને અંદરની ભાગમાં પોલ હોય તો ઢમ-ઢમના અવાજ સિવાય બીજું કશું પ્રામથતું નથી. પૃથ્વી સામાન્ય નજરે જ્યાં-ત્યાં સ્થિર ઊભી રહેલી નજરે પડે છે પણ તેની ગતિ અને ગુરુત્વાકર્ષણશક્તિ એટલી ઝડપથી દોડ લગાવે છે કે એક વર્ષમાં સૂર્યની લાંબી કષામાં પરિબમણ કરે છે અને સાથોસાથ દરરોજ પોતાની ધરી ઉપર ભમરાડીની માફક ફરી જાય છે. કેટલાય માણસો દિનચર્યાની દાદીએ એક બોજ જ પૂરો કરે છે, પરંતુ અંદરવાળી ચેતના એટલી ઝડપથી જતિ પકડે છે કે તે સામાન્ય પરિસ્થિતિમાં મુજસાન કરતાં

હોવા છતાં પણ ઉન્નતિના ઉંચા શિખર સુધી જઈ પહોંચે છે. સમર્થતા અંદર જ રહે છે, વધે છે અને ચમત્કાર દેખાડે છે. તેને નિખારવા અને વિકસિત કરવા તત્પરતા રાખવામાં આવે તો વ્યક્તિત્વની પ્રભરતા એટલી મજબૂત હોય છે કે જ્યાં પણ નિરાન લાગે છે ત્યાંથી આરપાર નીકળી જાય છે.

તે દિવસોમાં જર્ઝની મિત્રાષ્ટ્રોની સાથે પૂરી તાકાતથી લડી રહ્યું હતું. ઈંલેંડની સાથે રશિયા અને અમેરિકા પણ હતા. તેઓ મોટો હુમલો કરવાથી અચકાવા લાગ્યા અને દંડ કરીને પીછો છોડવવાની વાત વિચારવા લાગ્યા. વાત ઈંલેંડના વડાપ્રધાન ચર્ચિલની પાસે આવી ત્યારે તેમણે વાત બદલીને કહ્યું તમો જે ઈચ્છો તે કરી શકો છો પણ ઈંલેંડ ક્યારેય હારવાનું નથી. તે તમારા બંને સિવાય પણ જાતે લડાઈ લડી લેશો અને જીતીને બતાવી આપશો. આ પ્રયંડ આત્મવિશ્વાસ જોઈને બંને સાથી પણ ઠરી ગયા અને લડાઈ છોડવાની વાત ભૂલી ગયા. ડાર્વિનના કદ્યા મુજબ વાંદરાની સંતાન બતાવાયેલ માણસું આજે એ જ કારણે સૃષ્ટિનો મુક્તમણિ બની ગયો છે અને ધરતી કે સમુદ્ર ઉપર જ નહીં, અંતરિક્ષ ઉપર પણ પોતાનું આધિપત્ય જમાવી રહ્યો છે. કોઈ સમયના સમર્થ દેવ ચંદ્રમાને તેણે પોતાના પગ નીચે બેસવા માટે મજબૂર કરી દીધો છે.

લાકડીઓનો ભારો પાણીમાં ત્યાં સુધી દૂબતો રહે છે જ્યાં સુધી તેની સાથે કોઈ ભારે પથ્થર બાંધેલો હોય. જો તે વજનને ઉતારી દેવામાં આવે તો છૂટકારો મેળવતાં જ નદીની લહેર ઉપર તરવા લાગે છે અને ભમરીઓ પાર કરતો રગડતો આગળ વધે છે. રાખનું મોટું આવરણ ચઢી જવાથી સણગતો અંગારો પણ નગણ્ય નજરે પડે છે પણ આવરણ હટતાં જ તે પોતાની શ્રેષ્ઠ ઉજ્જનો પરિયય આપવા લાગે છે. ખરેખર મનુષ્ય પોતાના સર્જનહારની માફક સામર્થ્યવાન છે.

લાકડાને ઘસીને અભિન પેદા કરવાવાળો મનુષ્ય પોતાની અંદર આવેલ સશક્ત માત્રિકાને પોતાની મેળે કોઈના એલાન સિવાય પ્રકટ ના કરી

શકે તેવી કોઈ વાત નથી. જરૂરિયાત ફક્ત પ્રભળ ઈચ્છાશક્તિ તેમજ ઉત્કઠાની છે. તેની ઉણપ પડવા દેવામાં આવે તો મનુષ્ય પોતાની તે ક્ષમતાને પ્રગટ કરી શકે છે જે ન તો દેવતાઓથી ઓછી છે અને ન રાક્ષસોથી. જ્યારે તે ખરાબ કાર્યો કરવા લાગી જાય છે ત્યારે પ્રેત-ભૂતથી પણ ભયંકર દેખાય છે. જ્યારે તે પોતાની શ્રેષ્ઠતાને ઉંચે ઉઢાવવા, કાર્યમાં લાવવામાં લાગી જાય છે તો દેવતા પણ તેને નમન કરે છે. મનુષ્ય જ છે જેના કલેવરમાં વારંવાર ભગવાન અવતાર ધારણ કરે છે. માણસ જ છે જેની અભ્યર્થના મેળવવા માટે દેવતા લલચાયેલા રહે છે અને તેવું કંઈક મળી જવાથી વરદાન આપી દે છે. સ્વર્ગની દેવીઓ રીદ્ધિ-સિદ્ધિ સ્વરૂપે તેમની આગળ-પાછળ ફરે છે અને આજાકારી બની મળેલા આદેશોનું પાલન કરે છે. આ પૃથ્વી સૂર્યમંડળના બધા જ ગ્રહ-ઉપગ્રહોથી વધારે જીવંત, સંપન્ન અને શોભાયમાન માનવામાં આવે છે, પણ એ ભૂલવું ન જોઈએ કે આદિકાળની આ આજાઘડ, ખાડા-ટેકરાવાળી ધરતીને આજ જેવી સુસજિજ્ઞત સ્થતિ સુધી પહોંચાડવાનું શ્રેય ફક્ત માનવી પુરુષાર્થને જ છે. તે અનેક જીવ જંતુઓ, પશુ-પક્ષીઓનો પાલનકર્તા અને આશ્રમયંદાતા છે, પછી કોઈ કારણ નથી કે પોતાની પ્રસ્તુત સમર્થતાને જગ્ગાવા-ઉભારવા માટે જો ઉચિત સ્વરૂપે કટિબદ્ધ થવા લાગે તો તે પ્રતિભાનો માલિક ન બની શકે, જેની યશગાથા ગાવામાં લખાડા અને વાડીએ હાર માનવી પડે છે.

મનુષ્ય પ્રભાવશાળી તો છે, પણ સાથો સાથ તે સંલગ્ન વાતાવરણનો પ્રભાવ પણ ગ્રહણ કરે છે. દુષ્ટિત શાસ લેવાથી માયું ભમવા માંડે છે અને સુગંધનો પ્રભાવ શાંતિ, પ્રસન્નતા અને પ્રફુલ્લિતતા પ્રદાન કરે છે. ખરાબ લોકોની વચ્ચે અને ખરાબ રીતે સંચાલિત ઘટનાઓ વચ્ચે સમય પસાર કરનાર અને તેમાં રૂચિ રાખનાર વ્યક્તિ ધીમેધીમે પતન અને નિરાશાના ખાડામાં જ પડે છે. સાથોસાથ એ પણ સાચું છે કે મુનીઓ, ચારિત્રવાનો, ઉત્સાહી લોકોના સંપર્કમાં રહેવાથી તેનો પ્રભાવ અને લાભ સહેજ રીતે ખેંચાતો ચાલ્યો

આવે છે અને વ્યક્તિને ઉઠાવવા અને પાડવામાં અસાધારણ મદદ કરે છે. અત્યારના દિવસોમાં વ્યક્તિ અને સમાજમાં હીનતા અને કનિષ્ઠતાનું જોર છે. બધે જ આ પ્રકારનું વાતાવરણ મોટાપ્રમાણમાં હોય, તેનાથી યથા સંભવ બચવું અને સહકાર ન આપવો તે જ ઉચિત છે.

સજ્જનતાનું સાનિધ્ય મુશ્કેલ તો છે અને સદ્ગ્રવૃત્તિઓનું આચરણ ક્યાંક જોવા મળે છે. આવી દશામાં પ્રાચીન અથવા અર્વાચીન સદાશયોનો પરિચય પુસ્તકોના પ્રસંગોથી અને સમાચારોના માધ્યમથી મેળવી શકાય છે અને તે સંસ્મરણોને આત્મસાત્ક કરતાં એવો અનુભવ મેળવી શકાય છે માનો કે દેવલોકના નંદનવનમાં વિચરણ કરી રહ્યા છીએ. આ સંબંધે સ્વાધ્યાય અને સત્સંગનો સહારો લઈ શકાય છે. ઈતિહાસમાંથી એવા પાન શોધી શકાય છે જે સુવર્ણ અક્ષરોમાં લખાયા છે અને માનવીય ગરિમાને ગૌરવાન્વિત કરે છે.

આત્મવિશ્વાસ મોટી વસ્તુ છે. તે દોરડાને સાપ અને સાપને દોરહું બનાવવામાં સમર્થ છે. બીજા લોકોનો સાથ ન મળે એ થઈ શકે છે, પરંતુ પોતાનું ચિંતન અને વ્યવહારને મનની મરજી મુજબ સુધારી અને વિકસિત કરી શકાય છે. સંકલ્પ શક્તિની વિવેચના કરવાવાળા કહે છે કે તે શીલાઓને પણ હટાવી નાખે છે, કઠોરને પણ નરમ બનાવી નાખે છે અને સાધનોને ખેંચી લાવે છે, કે જેની આશા-અભિલાષાએ માનવીને જ્યાં ત્યાં તરસ્યા કસ્તૂરી હરણની માફક ફાંફાં મારતા ફરવું પડે છે.

મનુષ્ય જો ઉતાવળો થઈ જાય તો ખરાબ કર્મ પણ કરે છે અને આત્મહત્યા કરવા સુધીનો રસ્તો પકડી લે છે. પછી કોઈ કારણ નથી કે ઉત્થાનની આશાવાળો વ્યક્તિ ઈચ્છિત વિકાસ માટે સાધનો ન મેળવી શકે? બીજાઓ ઉપર વિશ્વાસ કરીને તેને મિત્ર અને સાથી બનાવી શકાય છે. શ્રદ્ધાના સહારે પથ્થરપ્રતિમામાં દેવતા પ્રગટ થતા જોવા મળ્યા છે, પછી કોઈ કારણ નથી કે પોતાની શ્રેષ્ઠતાને સમજનામાં, વિકસિત કરવામાં અને

જોડવામાંન આવે. એમ થવાથી વ્યક્તિ ઉન્નત સ્થિતિમાં પહોંચી શકે છે અને દરેક સ્તરની સફળતા પ્રાપ્ત કરે છે. આત્મનિરીક્ષણ સાવધાનીપૂર્વક કરવામાં આવે તો તે ખોટા પણ દેખાય છે, જે સામાન્ય રીતે છુપાયેલા રહે છે અને સૂજ નથી પડતી. પરંતુ જે રીતે બીજાના છીદ્રોને ઉધાડા કરવામાં અભિનૃચિ રહે છે તેવી જ પોતાના દોષ-હુર્ગુણોને બારીકાઈથી શોધવામાં આવે અને તેને દૂર કરવામાં ઉચિત સાહસ દેખાડવામાં આવે તો કોઈ કારણ નથી કે તેનાથી છૂટકારો મેળવ્યા પછી પોતાને ઉચિત અને સંસ્કારી બનાવી ન શકાય. આ રીતે બીજાની સરખામણીમાં આપણામાં જે વિશેષતાઓ જોવા મળે છે તેને સિંચવા અને સંભાળવામાં ઉત્સાહપૂર્વક લાગ્યા રહેવામાં આવે તો કોઈ કારણ નથી કે વ્યક્તિત્વ વધારે પ્રગતિશીલ વધારે પ્રતિભાસંપન્ન બનવાની સ્થતિ મેળવી ન શકાય.

આ સંદર્ભે સૌથી મોટો સુયોગ હાલના દિવસોમાં છે, જ્યારે નવનિર્માણ માટે પ્રયંડ વાતાવરણ બની રહ્યું છે, ઉજ્જવળ ભવિષ્યના નિર્માણમાં વિધાતાનું બધું ધ્યાન અને પ્રયત્ન જોડાયેલો છે. આવામાં આપણે પણ તેના સહભાગી બનીને બીજા સારા પરિણામોની સાથોસાથ જ પણ પ્રતિભા-પરિષ્કારનો લાભ તો હાથોહાથ રોકડા ધર્મની માફક નિશ્ચિત રૂપે મેળવવાનો અનુભવ કરી શકીશું.

સર્જનાત્મક શિલ્પિઓના સમુદ્દરાયને અગ્રગામી બનાવવામાં લાગેલી કેન્દ્રીયશક્તિ પોતાના અને બીજાઓના અનેક વિવિધ ઉદાહરણ રજૂ કરીને એ વિશ્વાસ અપાવે છે કે આ પારસ અડકવાનો સમય છે, કલ્યવૃક્ષની છાપામાં બેસી શકવાનો અવસર છે. સવારના સમયમાં જાગૃતતાનો પરિચય આપી આપણામાંના દરેકને પ્રસન્નતા, પ્રફુલ્લિતતા અને સફળતાપૂર્ણ ઉપલબ્ધિથી ભરપૂર લાભ મળી શકે છે, સાથોસાથ પરિષ્કૃત અને પ્રતિભાયુક્ત વ્યક્તિત્વ વિકસાવવાનો પણ સમય છે.